

РЕЛИГИОЗНИ МОТИВИ В ПОБЪЛГАРЕНИТЕ ТВОРБИ ОТ ЧУЖДИ ЛИТЕРАТУРИ

Мария Пилева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

(България)

RELIGIOUS MOTIFS IN THE ADAPTED IN BULGARIAN WORKS OF FOREIGN LITERATURE

Maria Pileva

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

ORCID ID: 0000-0002-3082-5797

E-mail: marywinny@abv.bg

Abstract: In the paper an attempt was made to comment on adapted Bulgarian literature from foreign languages in connection with the contextualisation of the creativity of popular Bulgarian Revival writers such as Joachim Gruev, Rashko Blaskov, and Petko Slaveykov. These works, standing at the border of translations and original literature, contain religious motifs and are closer to the worldview of the Bulgarian recipient on whom the emphasis is placed. Also, the study considers whether there is a change of religious concepts from the original work and draws attention to typical Bulgarian constructs expressing the significance of the spiritual experience.

Keywords: religious motifs, fiction, contextualisation, adaptation, Bulgarian revival

Резюме: В статията е направен опит адаптираните (побългарени) творби от чужди литератури да бъдат коментирани

във връзка с контекстуализирането на творчеството основно на емблематични за Българското възраждане книжовници, като Йоаким Груев, Рашко Блъсков и Петко Славейков. Такива творби, които стоят на границата между преводна и оригинална литература, съдържат религиозни мотиви и се доближават до голяма степен към светоусещането на българския реципиент, върху което бива поставено ударение. Също така изследването проследява дали има промяна на религиозни концепти от оригиналната творба и обръща внимание на типични български конструктори, изразяващи значимостта на духовното преживяване.

Ключови думи: религиозни мотиви, белетристика, контекстуализация, побългаряване, Възраждане

Побългаряването на художествени творби през XIX в. засяга поезията, прозата и драмата. Познато още като „литературна трансплантация“ (Лихачов); „особена форма на адаптация“, „пригаждане“ (Аретов); „перифраза“; „имитативно преобразуване“, „мистификационна интерпретация“ и др. (вж. Николова 2004: 350), явлението подпомага формирането на оригинална българска литература, особено на някои непознати дотогава жанрове. Белетристиката се явява благоприятна почва за такива намеси – запазване на основната сюжетна линия, но в различна степен промяна на епоха, реалии, антропони, характеристики на героите. Побългаряването се приема от някои литературни историци за първата фаза от развитието на съвременния български роман, а от други – за своеобразна история на превода. В повечето случаи се съкращават части от текста, смятани за несъществени, неподходящи за приемащата среда, но се прибавят и нови елементи¹. Религиозните мотиви са интересен обект на наблюдение при тези формации – дали се срещат изобщо, дали подлежат на превод или побългаряване.

¹ Ст. Минчев различава три степени или форми на побългаряване (Минчев 1912: 4).

Религиозни мотиви присъстват от векове в европейската литература и са свързани основно с трите християнски вероизповедания – католически, православни, протестантски. Невинаги са ясно разграничими типовете християнски мотиви – библейски, но и житийни, тълкувателни, църковно-исторически, народни, апокрифни, които често се преплитат. Съществен проблем се явява „онародненото християнство“, базирало се до голяма степен на архаични вярвания и обичаи, на непреодоляна езическа обредност. Често като опора на света на повечето творци се оказва библейският текст със своята изключителна херметичност и същевременно отвореност и достъпност, докато опитите за откъсване от религията водят до философия на десакрализация на човешкия живот. Библията остава „главен елемент в нашата собствена традиция на въображение, каквото и да мислим, че вярваме за нея“ (Фрай 1993: 16).

В периода на Българското възраждане се актуализират християнските морални норми, осветени от източноправославното християнство. За да използват въздействието на библейската нравственост, възрожденските книжовници се насочват към освобождаването ѝ от абстрактните универсални формули. Освен евангелски текстове, се разпространява и книжовна продукция, модифицирана в неделни поучения, свещени истории, катехизиси, житийна литература, в които религиозните изисквания са сведени до разбиранията на неукния българин (Радев 1987: 35 – 36). Появяват се и нравственопоучителни четива от типа философски мъдрости, съвети, преводна и побългарена проза, школска книжнина. От съчетанието на евангелските истини с просветата и науката се оформя светогледът на убедения възрожденски просвещенец. А влиянието на *Библията* не само се запазва, но и нараства след издаването на целия текст на новобългарски език

през 1871 г. в Цариград². Затова доскоро тиражираната теза, че в този период литературата става „светска“ и загърбва религиозното, се оказва безпочвена. Показателен пример са и побългарените произведения. Във всички тях водещи са религиозните мотиви, като при някои има изведени нравствени поуки или за мотото са включени цитати от Свещените текстове.

Няколко от знаковите български белетристи на XIX век започват своята творческа дейност именно с преводи и побългарявания на широко известни за времето си литературни произведения. Несъмнено техните автори оказват съществено влияние върху творбите на самите преводачи и на онези непосредствено след тях. Може да се говори както за западни, така и за източни влияния (като невинаги се превежда директно от езика, на който е написано произведението, така че са побългарявани вече погърчени, порумънчени, порусначини творби, тъй като явлението е характерно и за други европейски литератури). Възрожденските преводачи и творци заимстват от Библията мотиви (понякога фрагментарни, частично възпроизведени или цял кръг от мотиви), отделни образи, сюжети, теми, изразни формули. Такива детайли съдържат възможности за активизиране на широко подтекстово пространство; те са религиозни предоснования на гадено творчество – преводаческо или лично. Затова и книжовниците си позволяват по-голяма свобода при превода на религиозни мотиви и правят допълнения към оригиналите, свързани с отношението на българина към религията. Понякога добавят епитет, който недвусмислено показва вярата на тогавашния човек във

²От Мисията за Европейска Турция са издадени множество преводи на духовна литература. По статистически данни броят отпечатани страници за периода 1870-1909 г. (на база само на документирани източници) е внушителен – 72 650 077 (Несторова 1991: 78).

Всевишния: „*благомилоствиший* Бог услышал и твоео моление“; към задълженията на хората спрямо Бога включват „и да се боят от Него“; в един пасаж, в който се говори за светите места на Йерусалим, ги наричат „блажени места“, вместо „далечни страни“ (от гр.), което А. Алексиева отдава на влиянието на силното верско чувство на българина и почитта му към всичко, свързано с религията (вж. Алексиева 1987: 90, 187). Съществува широк кръг от религиозни мотиви в побългарените творби, върху които са правени предимно сравнителни проучвания на езика и посредниците, през които са побългарявани, на формата, сюжета, стила и значението им за литературата.

Едни от най-ранните, официално заявени като побългарени през гръцки източник, са „Три повести за децата“ от името на Рашко Блъсков (1860). Оригиналът на произведенията е на Кр. Шмид – немски книжовник, педагог и католически свещеник (1768-1854), чиито творби се разпространяват и по протестантска линия. Тук още в подзаглавието е посочено, че това са „християнски, нравствени и поучителни“ повести за деца, а в предговора Блъсков припомня техния дълг – към Създателя си Бог, към родителите и към благодетелите. Интересно е посвещението към сина му, когото уверява в обичта си и му пожелава: „А Всеблагий Бог да ми ти поживи и благослови, като изпълни твои ти добри желания, за да будеш един ден полезен себе, отечество и на твоя многострадалний отец“ (Шмид 1860).

В първата от поредицата повести „Дръвеният кръст“ се засяга темата за наградено смирение и добродетел – видно още в подзаглавието „Утишение на злощастните“. Мотивите в тази повест са свързани със *страхопочитанието, коленопреклонението, хвалението, молитвите, богослужението*. Появяват се *образи (икони)*, но и *готически надписи*, много религиозни (вероизповедни) стихове – за *блаженствата*, за това,

че в дома на Отца има *много обиталища*, за *горчивата чашиа*, за това, че майка може да забрави чадата си, но не и Отец и др. Името на осиновеното сираче е значещо – София (Премъдрост Божия). Откриват се мотивите за *Божия промисъл* и *десницата Божия*, за *Свещените книги*, които са религиозен спомен от кръвната ѝ майка. Важен е образът на християнския свещеник, а размислите за живота и смъртта³ съдържат философска дълбочина, въпреки че са изразени с прости думи: „Смъртта – намусен приятел, обаче е приятел, който строшава веригите, с които сме свързани, и който отваря небесните врата зарад нас“ (нак там: 18); „Доге е жив човек, нема нито едно отчаятелно състояние за онези, които вярват в Бога“ (нак там: 29). В тази посока се открива развързката – когато „благодарното“ момиче изпада в крайно отчаяние и недоумък, неочаквано открива златообвения адамант, скрит в гървения (непожелан от никого) кръст – един подарък от Бога, знак за *Божествения промисъл* и *благоденствие*.

В заглавието на втората от трите повести „Черква у една дубрава“ изпъква религиозен мотив – изоставена, отделена от обществото *черква*. Появяват се отново *образите (икони)*, *колоколня (камбанария)*. В българския вариант е добавено: „Когато и да заминеш край отворена черква, всякога, ако ти упрощава времето, да влазяш у нея и да ся поклониш *всеблагому* Богу“ (Шмид 1860), на чието място в гръцкия текст е споменато само името на Бога. Католическият „стол за молене“ е заменен с български „трон“. Главният герой с библейското име Андрей загатва мотива за „*кръщенieto* и кръстителното свидетелство“. Докато се моли пред „Бог всесилний“, открива книга с неговото

³ На смъртта е посветено и стихотворението в началото на книгата с автор П. Г. Райчев, в която се открояват мотивите за *надеждата* и *Възкресението*.

име, забравена от сестра му Елена, с която били разделени насилствено, и това става причина за срещата им и отговор на общите им молитви; случката преобръща скръбта в радост. Двамата са възнаградени за страданията си и заживяват благополучно – той „[се] уневести (венча)“; „посаждох четири хубави липови гървета до черквата, пооправиха и светите отци, доведоха един живописец [зографа]“ да възстанови иконите със Св. Троица, Рождеството на Спасителя, Пресвета Богородица (нак там: 73, уточнения мои, М. П.).

Действието в „Гълъбчето“ – последната повест от книгата, се развива в гр. Лимен, в дома на лакониеца Христодул с жена Елена и гъщеря Мария, възпитана в покорство към родителите, благодарност към Бога, отдадена на *молитви* и *милостиня*. Помнейки гумите на Христос „Бъдете чисти като гълъбите“, Мария спасява едно гълъбче, побегнало от сокол, скрило се в техния двор, и започва да се грижи за него. Тя обаче решава да го подари на сирачето Славка, чрез което по-късно домът им бива спасен от кръвнишки заговор на мними поклонници. Донасяйки съобщението-предупреждение, гълъбчето поема ролята на небесен *ангел*, подобно на Ноевото с маслиновото клонче. За мотото на повечето от главите са избрани библейски стихове и мъдрости, като: „Любите друг друга“, „Любящим Бога вся поспешествует во благое“, а за завършек – духовна песен: „Ти еси Г-ди, крепост и прибежище мое...“ И трите творби в сборника завършват с *хепиенд*, а последната е отпечатана и самостоятелно през 1896 г. заедно с „Трите кукли“ – персийска повест, свързана с възтържествуването на *Божията правда* чрез разгадаване на гатанката.

Рашко Блъсков, посветен преди всичко на просветното дело, пише буквари, учебни помагала, календари за деца, но има още едно произведение, „преведено и натъкмено“ от него – „Жития святих“ (1867). Влиянието на бащата по-късно може да се търси в книжовното

дело на синовете му, наричани още от Христо Ботев „сътвездуето Блъскови“. Рашко Блъсков издава първия превод на „Изгубения рай“ на Милтън⁴, с превод от руски на сина му Димитър⁵ – „с безусловни литературни заложби и чувство на мисия в духа на семейната просветителско-религиозна традиция“ (Шурбанов 1986: 68), който превежда творбата на Гвераци „Беатриче Ченчи“ (1867), пише свои разкази, проповеди и слова. За впечатляващата книжовна продукция на брат му Илия (над 60 заглавия) са правени редица изследвания, особено на първите български повести „Изгубена Станка“⁶ (1865) и „Злочеста Кръстинка“ (1870). Той е автор на множество разкази и повести от народния живот, а неговите преработени и побългарени произведения също не са малко: „Азаул и неблагодарний селенин“ (1869); „Две сестри Добра и Грозданка“ (1869), „Рада клюкарката“ (1873). Несъмнено е благотворното влияние на Рашко Блъсков върху написването на първите български повести, в които също изобилстват религиозни мотиви, наред с фолклорни, народни и др.

Друг известен „побългарител“ е Йоаким Груев, чийто интерес към белетристиката е траен – превежда от руски „Райна, княгиня българска“ на А. Велтман с множество религиозни и езически мотиви⁷; също от

⁴ Публикувано в първото в България духовно списание „Духовни книжки“.

⁵ „Превод, с който можем да се гордеем“; „с ритмична, образна ударност“ (Шурбанов 1986: 67, 72). Интересното тук е, че не са преведени критичните бележки на руския свещеник преводач относно отклоненията на автора от ортодоксалното християнство (вж. Налбантова 1999).

⁶ Първото и второто издание, съответно от 1865 и 1867 г., са публикувани с името на бащата Рашко Блъсков.

⁷ При граматизирането на творбата от Войников обаче са отстранени демоничните и тайнствени мотиви, свързани с живота на цар Симеон и Боян Мага (черни магии, общуване с духове на мъртви),

руския съкратен вариант „Робинзон“ (вж. Пилева 2018: 86), побългарява „Бедная Лиза“ на Н. Карамзин като „Сирота Цветана“⁸. Превежда и руски поети, като и сам пише поезия, статии, учебници по граматика, история, логика и др. „Почти във всички преводи той дава пояснения, помества сравнителни таблици... за улеснение“ (Димова 1985: 69). Пълен списък от 32 съставени или преведени⁹ от него книги се открива в края на автобиографичната му книга „Моите спомени“ (1906: 91 – 93).

„Сирота Цветана“ е от малкото побългарени повести, които завършват трагично – с двойна смърт. Действието е ситуирано в Търново, а манастирът е станал Преображенски (в оригинала гр. Москва и готически, запустял, потънал в развалини „Си...нов манастир“). Често срещаните мотиви от Възраждането – *трудолюбие, Божия милост, палене на свещ, икона, пастир и стадо, агне покорно, ангел-хранител* са актуализирани в творбата и не се различават от Карамзин. В езика обаче преобладават повече народни фрази като „Помози Бог“ и др. (нак там: 6). Необичайно е самоубийството на девойката сираче заради вятърничавия богатски син, а поуците са явни от всяка страница на повестта.

Друга творба, преработена за българския читател от Груев, е „Учител Добре“ (1873). В предговора се уточнява, че е „преведена и нагодена по една такава, издадена на хърватският език от Св. Йеронимското d-во у Загреб.“ Текстът изобилства от поговорки – библейски, народно-разговорни, философски: „По-добре е чло-

оставени са само пространствените мотиви, свързани с гробища, подземни проходи (вж. Смоховска-Петрова 2003: 165).

⁸ Според някои критици Груев побългарява сръбския превод на руския оригинал (вж. Димова 1985: 68).

⁹ Ако се съди по титулните страници на отпечатаните произведения, Йоаким Груев коректно посочва с „превел“ и „побългарил“, ако си е позволявал по-големи промени в преводите.

век неправедно да търпи, а не неправедно да чини“ (Груев 1873: 8); „Който не пести, не побива връха“ (нак там: 16). Централна фигура за сюжетно-фабулната линия е учителят, назначен у с. Диваково. Той учи с любов децата на смятане, четене, както и на „молитви, песни за в черква“; но също и да саят лозе, овошки и пр. При всички свои достойнства, той не успява да угоди ни на попа, ни на общината. След „годишното испитание“ заминава за съседното с. Питомия (и двете села са със значещи имена, противопоставени едно на друго). Тук попът Богдан е „надъхан от Бога златоуст проповедник“ (Груев 1873: 58); който „зимаше всички български вестници и всички нови книги, и что-то намеряше у тях добро и потребно на селяни, отбеляжаше на в неделен или празничен ден събираше селяни в училището, та им прочиташе и тълкуваше“ (нак там: 57). След като заварил „лошия обичай – да празнуват за дъжд, от град, от гръм, горящици, огнени марици, влъчи и други такива суеверни“ или „бабешки празници“ (нак там: 61), той постепенно образова селяните, като им доказва „колко загуба, тѝцета и вреда си докарват и колко си грешат душите“ (нак там: 62). Освен това позволява и на момичетата достъп до училище. Следва *Божията благословия* – заглавие на една от последните глави и логичен щастлив финал¹⁰: „Господ да наспори и намножи по всички български села такива учители и попове“ (нак там: 92).

Влиянието на тези творби върху личното творчество на Груев може да се търси най-вече в езика, който е използван – с лексика, достъпна и за по-малките читатели, като диалозите и сложните изречения са сведени до минимум; не се допуска смесване на изявително и преизказно наклонение (както напр. в превода

¹⁰ Сходни сюжет, теми и мотиви се откриват и в повестта на Хайнрих Чоке „Село Златарица“ (1870), побългарена от Юрдан Ненов.

на „Райна, княгиня българска“; вж. Андрейчин 1986). Интересът на Йоаким Груев към просветата и образованието, с които е закърмен от учителите си Неофит Рилски и Найден Геров, го ръководи през целия му живот – той става главен учител в родната Конпривщица; взема дейно участие в черковната борба докато учителства в Пловдив; в периода 1879-84 работи като директор на народното просвещение в Източна Румелия, издава сп. „Училищен дневник“ и полага особени грижи за учебното дело и книгопечатането. Преработките на Груев и Богоров, въпреки че са направени от преводи, „въздействат като оригинални произведения поради майсторския и напълно естествен начин на изложение в тях, т.е. поради своя неповторим български език“ (Русев 1978: 194).

Петко-Славейковото име се свързва с критическа бележка относно побългарената „Сирота Цветана“¹¹, призивите от която, самият той по-късно не спазва както с редакцията на „Невянка, болярска дъщеря“, така и с творба, която той лично побългарява – „Хубавинка Янка“. Поканата от д-р Албърт Лонг и Британското библейско дружество – да редактира превода на Библията в Цариград – позволява на Славейков да разгърне напълно творческия си потенциал, да сътрудничи на почти всички български вестници и списания и сам да издава такива, както и да участва активно в борбата за черковна независимост.

Редакцията на „Невянка, болярска дъщеря“ (по Карамзин), преправена от Ст. Захариев, претърпява няколко етапа: първият от 1867 г. – поправена от П. Р. Славейков; вторият – редактирана и издадена от него през 1872 г.; третият – преписана, поправена и допълнена от него. Повестта започва с обръщение към читателите: „Разширявай духовните интереси на

¹¹ Цариградски в-к 429, 1859.

поробените“ и засяга времето, когато са били „чисти българи“ във В. Търново (вместо Москва белокаменна). Остъществена е пълна историзация на сюжета, включени са топоними Янтра, Трапезица, Марно поле, Килифарево, Бълноврѣх, много пояснения под черта – които Славейков оправдава с това, че от словесността се изисква да разпространява полезни сведения между народа, да стои на стража за изящното, да брани отечествения език (вж. Царигр. в-к 416, 1859). Дъщерята е сираче по майка (сравнена с гълъб и агънце), отгадена на всекидневни молитви, ходене на черква (Карамзин 1867, 1872: 14), където среща болярския син Святослав, пожелал да се венчаят тайно и да побягнат, т.к. бил в немилост, заради неговия баща. *Кандилото* липсва в руския оригинал, заедно с това, че двамата заветвали да ги погребат „в същия храм, където да лежат до Второ пришествие“; но се повтарят мотивите за *прекръстването, ангела Божий, Божията воля, гняв, наказание, Високий съдия, Божието избавление*; завръщането на Невянка (изгубеното за баща си дете¹²) и прегръдката им; благословената смърт на бащата, след като вижда внучето си Борис (мотивът за *вечния живот* е актуализиран в края). В надписа върху меча „С нами Бог“ на български е добавено „поражение грѣком“.

„Хубавинка Янка“ (1869) е от побългарените произведения с най-сериозни намеси. Първообразът е немска новела от началото на XIX век, преведена недобре от Милан Рашич с името „Хубава Драгана като хусарский полковник“, която всъщност е вариант на Бокачовата 9-та новела за вярната жена, разказана в Декаме-

¹² Същият мотив се открива и в „Наводнение на Дунав“ (1871). Интересен компонент на мотива е извличането на детето от водата и желанието на съпруга да го кръстят Мойсей, на което съпругата се противопоставя (тук се оглежда петрифицираната представа на българина за евреите), като избира „християнското“ Даниил, без да съзнава, че и то е с еврейски произход.

рон. Лайтмотивът тук е *изпитанието на верността*. Действието е пренесено в Лозенград, Къркусия, а времето – на последния цар Ал. Шишман. Бащата е български свещеник, а момичето след смъртта на майка си отива в Одрин и става съпруга на търговеца Алеко, който е подмамен да сключи облог със завистливия гостиник-грък дали тя е вярна съпруга, следствие на което бива несправедливо обвинена (подобно на библейския Йосиф¹³) и прогонена. Провидението след време я среща със съпруга ѝ и той разкрива какво е сторил; следва изобличение на гръка и възстановяване на равновесието: „Който скоро съди, дълго време се кае“. Славейков успява да вмъкне и в това повествование патриотически тенденции – време на люта борба между българи и гърци – и в крайна сметка да побългари умело произведението.

Многобройни са свидетелствата за богатството на Славейковия език. Неговата лексика придава непринуденост на думите на героите и се възприема естествено, а с обръщения от типа на „мале“, текстът звучи като писан за българския реципиент. Друг Славейков успех, който не се наблюдава при останалите побългарители през XIX в., е самоиронията, чувството за хумор, постигнати до определена степен при предаване на мислите и чувствата на героите.

Религиозни мотиви се срещат и в заглавията на две побългарени повести на Кр. Шмид, свързани с големите християнски празници. В „Бъдният вечер на Коледа“ (1871), побългарена от Павел Бобеков, мотивите

¹³ Побългарени са още няколко повести от Кр. Шмид с подобни мотиви за възмездие на онеправдания: „Цветоносното панерче“ (1858) от М. Пашов и „Ружица от Елограда“ (1870) от Т. Станчев. А „Черноносящата госпожа“ (1857) от Ю. Ненов, въпреки натовареността с негативни конотации заглавие, отново е повест, завършила с *хепиенд*. Тук се открива манастир с необичайното име „Пресветая на снеговете“.

са свързани съответно с *коледната песен, молитвата, ангелския глас, иконата* с Рождеството, *пастирите, ангелите, чудесата* по време на празника, както и с *Божие то могъщество, земята-храм, Божията воля* и др. Творбата е осеяна с мъдрости и поуки, а накрая злото е преобърнато, благодарение на твърдата *вяра и надежда*, както и на дадената на добра почва *милостиня* – сирачето Живко се е изучило и използва дара за благословение. Във „Вансаните яйца по Великден“ (1872) от Димитър Душанов изпъкват православните имена Мъдра, Георги, Недка (вм. Розалинда, Егмънд и Бланда). Мотивите за *милостинята, молитвата, благодарението* са водещи, появяват се *добрият самарянин, ангелът*. Яйцето функционира като многоценен дар от Божията благодат, а основна роля за развързката на действието изиграват надписите върху яйцата с библейски мъдрости и благословии (Шмид 1872: 28 – 30). *Запустялата черква* става място на съдбоносната среща пред иконата на Св. Богородица с детенцето, бягащи в Египет (нактам: 46). Откриват се и библейски цитати „Оставете децата да дохождат при Мене“; „Кой е онзи, който ако поиска яйце, ще му даде скорпия?“, вторият от които перифразира Лука 11:11. Единствената по-обширна изпусната част в българската преработка е тази за страданието и възкресението на Христа, която майката разказва на децата.

Заслужава да се обърне внимание и на сборника „Християнска фамилия“ (1873), тъй като там е включен голям кръг от религиозни мотиви, ситуирани в далечния изток. Преработката е от влашки, където също се откриват разлики спрямо оригинала. Действието в първия, едноименен разказ се разгръща на Японските о-ви преди 200 г., в семейството на Тум, преди чието рождение богобоязливи пратеници (missionairs) с апостолска ревност донасят евангелската светлина на идолопоклонниците и *покръстват* хиляди. Послед-

валата реакция на жреците настройва императора да потърпи християнството с жестоки *гонения*. Самият Тим бива изпитан до краен предел (подобно на Авраам) да пожертва съпругата си Мария и трите си деца Симеон, Мартина, Матей. Но самите те, израснали с „религиозна отхрана“, решават, че няма да се плашат от смъртта и смирено ще понесат наказанието; прекръстват се и се отдават на молитва. Припомнят си делата на светите мъченици преди тях – св. Поликарп, погълнат от огън; св. Игнатия¹⁴, хвърлен на лъвовете, Христовата жертва. Живата им вяра-дар им помага да приемат *чашата на Отец, Провидението, венеца на живота*. В края, когато императорът среща непреклонността на семейството, решава да ги пощади и ги връща на Тим. Видял небесна сила и ангели, той разбира величието на вярата, отхвърля езичеството и прегръща християнската вяра, с риск да загуби короната си. Останалите разкази в сборника също включват мотивите за *чудното избавление, блаженствата, изгубеното дете* и др.

Когато се очертават основните тенденции при побългарените повести и разкази, следва да се обърне внимание и на особеностите, които се наблюдават при почти всички книжовници – опитите да се изкорени заразата на сантиментализма и да се придаде по-сериозен/мъжествен вид на героите, вкл. на женските образи, които стават по-сдържани и естествени; да се подсили патриотично-просветителската линия; да се актуализира историческата памет. По този начин чуждите произведения се контекстуализират, за да достигнат по-лесно до българските реципиенти и да събудят националното съзнание. Някои разкази и приказки за деца у нас се приспособяват за възрастни чи-

¹⁴ И двамата светци, споменати тук, са от времето на Ранната църква, пострадали за вярата си.

матели и обратното. А присъствието на религиозни мотиви, видно от изброените примери, е цялостно и засяга всяко ниво от сюжетно-фабулната линия, вкл. фона, имената на персонажите, техните характеристики и др.

Библейският текст със своите духовни същности смислово се трансформира и изпълнява различни семантични функции. Познанието на тази истина във всяка отделна побългарена творба може да се случи когато се осъзнаят контекстът, взаимовръзката, единният смисъл на цялото. Възможен път пред съвременното литературознание е изграждането на ново отношение към библейското наследство, както и съзнание за неговите неизменни морални ценности, теми, образи и мотиви в преводни, побългарени и авторски творби. Не трябва да се спират и процесите на преосмисляне на литературни текстове и дистанциране от критическите соотвърдения.

Библиография

Алексиева 1987: Алексиева, А. Преводната проза от гръцки през Възраждането. София: БАН, 1987.

Андрейчин 1986: Андрейчин, Л. Из историята на нашето езиково строителство. София: Народна просвета, 1986.

Груев 1873: Груев, Йо. Учител Добре. Пловдив, 1873.

Груев 1906: Груев, Йо. Моите спомени. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1906.

Димова 1985: Димова, Янка. Йоаким Груев. Жизнен път и педагогическа дейност. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1985.

Карамзин 1858: Карамзин, Н. Сирота Цветана. Побг. Йоаким Груев. Цариград, 1858.

Карамзин 1867: Карамзин, Н. Невянка, болярска гъщеря. Цариград, 1867.

- Минчев 1912:** Минчев, Ст. Из историята на българския роман. Побългаряване на чужди произведения. – СБНУ 26/1912, 3 – 83.
- Налбантова 1999:** Налбантова, Е. Прозата на Илия Блъсков: Между високата и популярната литература. Шумен: Алтос, 1999.
- Несторова 1991:** Несторова, Т. Американските мисионери сред българите 1858–1912. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1991.
- Николова 2004:** Николова, Ю. Записки по българска възрожденска литература. Пловдив: Хермес, 2004.
- Пилева 2018:** Пилева, М. Бунт, надежда, изкупление. Англезичните проводы от българския XIX век. София: Кралица Маб, 2018.
- Радев 1987:** Радев, И. Нравственият патос на ранновъзрожденската ни литература. София: Народна просвета, 1987.
- Русев 1978:** Русев, Р. Проникването на английската литература в България през XIX и в началото на XX в. – В: Проблеми на сравнителното литературознание, 192 – 206. София: БАН, 1978.
- Славейков 1869:** Славейков, П. Хубавинка Янка. Цариград, 1869.
- Смоховска-Петрова 2003:** Смоховска-Петрова, В. Национално своеобразие на литературата на българското възраждане. София: Боян Пенев, 2003.
- Фрай 1993:** Фрай, Н. Великият код. Библията. София: Гал-ико, 1993.
- Шмид 1860:** Шмид, К. ф. Три повести за децата. Побг. Рашко Илиев Блъсков. Цариград, 1860.
- Шмид 1871:** Шмид, К. ф. Бъднийт вечер на Коледа. Цариград: Промышление, 1871.
- Шмид 1872:** Шмид, К. ф. Вапсаните яйца по Великден. Цариград, 1872.
- Шмид 1873:** Шмид, К. ф. Християнска фамилия. Одеса, 1873.

Шурбанов 1986: Шурбанов, А. Проникването на Милтън в България (1864-1944). – Литературна мисъл 5/1986, 66 – 87.

За финансирането по време на изготвянето на статията изказвам благодарност на програмата на МОН „Млади учени и постдокторанти“.